

Cite: Mykytenko, Victoriia, Mykytenko, Dmytro & Sheludko, Natalia (2025). Hibrydna model sotsialno-ekonomichnoi reabilitatsii monofunktionalnykh mist [Hybrid Model of Socio-Economic Rehabilitation of Monofunctional Cities]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 3 (61), 92—114.

УДК 332.1:711:330.3:334.06

JEL Classification: A13, C52, E62, O11, R13, R58

ВІКТОРІЯ МИКИТЕНКО, д-р екон. наук, проф., гол. наук. співроб.

Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України
01032, Україна, Київ, бул. Тараса Шевченка, 60

e-mail: vmikitenko@ukr.net

ORCID: 0000-0002-8212-9777

ДМИТРО МИКИТЕНКО, д-р мед. наук, проф., професор

Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая
02094, Україна, Київ, пров. Херсонський, 3

e-mail: mikitenko@ukr.net

ORCID: 0000-0003-4277-4592

НАТАЛІЯ ШЕЛУДЬКО, д-р екон. наук, проф., гол. наук. співроб.

Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України
01032, Україна, Київ, бул. Тараса Шевченка, 60

e-mail: n.sheludko@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6936-3158

ГІБРИДНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ МОНОФУНКЦІОНАЛЬНИХ МІСТ

Метою дослідження є розроблення гібридної моделі соціально-економічної реабілітації монофункціональних міст як просторово адаптивного інструменту повоєнного відновлення України, що синтезує механізми когнітивної ресоціалізації, соціальної декомпресії, медико-генетичного моніторингу, економіки мобільної зайнятості і смарт-регенерації для подолання синдрому набутої безпорадності, зниження інфраструктурного навантаження й підвищення ролі ресурсних громад у формуванні якості життя. Ме-

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

тодологічна база ґрунтується на системному, сценарному, когнітивно-поведінковому та інституціональному підходах у поєднанні з принципами регіональної декомпресії і реконструктивного розвитку. Застосовано міждисциплінарний інструментарій: сценарне моделювання, кластерний та просторово-географічний аналіз, психометричне оцінювання синдрому набутої безпорадності, логіко-проектне моделювання, рівноважні та фінансово-економічні оцінки, визначення інфраструктурних витрат і природно-ресурсної адаптації. Емпіричну базу становлять офіційні соціально-економічні показники, законодавчі документи, кейси трансформації постіндустріальних міст у країнах, що пережили затяжні кризи.

Наукова новизна полягає у побудові гібридної моделі просторової реабілітації, що інтегрує сценарні механізми соціальної декомпресії, вахтової трудової мобільності, когнітивної ресоціалізації та фінансового планування, адаптованих до специфіки семи типологізованих повоєнних макрорегіональних зон України. Запропоновано сценарно-програмний підхід до фінансування реабілітаційних процесів, який враховує диференційовані індикатори соціо-еколого-економічного стану територій, рівень їх руйнування внаслідок військових дій та відновлювальний потенціал. Отримані результати формують методологічне підґрунтя для стратегій просторової реабілітації з урахуванням принципів просторового розвитку, реконструктивної справедливості, фінансової ефективності, міжрівневої координації та когнітивної спроможності населення в умовах посткризового відновлення.

Ключові слова: гібридна модель соціально-економічної реабілітації, монофункціональні міста, реконструктивний просторовий розвиток, соціальна декомпресія, синдром набутої безпорадності, повоєнне відновлення, макрорегіональні зони України.

Постановка проблеми, актуальність. Проблема реабілітації монофункціональних міст, що зазнали еколого-економічної та соціо-демографічної деградації через втрату структурної моноспеціалізації, набуває особливої актуальності в умовах повоєнного відновлення України. Збройна агресія посилила хронічні кризові явища на ресурсоорієнтованих територіях: вплив населення, депопуляція, зношеність інфраструктури, занепад виробничої бази, падіння зайнятості — формують сталий соціоекономічний тиск на державу та регіони. Особливу загрозу становлять монофункціональні міста (ММ), які через тривале домінування однієї галузі втратили здатність до адаптації та розвитку й характеризуються високою соціальною інерцією, поширенням синдрому набутої безпорадності (СНБ), згоранням соціального середовища (закриття закладів освіти й охорони здоров'я, занепад громадського життя, зростання психічних розладів, тощо). Сукупність деструктивних чинників унеможливорює ефективне відновлення без застосування нових підходів до просторової трансформації та реконструкції.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування моделі реконструктивного просторового розвитку України, що за концепцією [1], охоплює сім повоєнних макрорегіональних зон (МРЗ): Зону Активізації, Транзитну Зону, Східну і Південну Лінії Декомпресії, Західну Зону Збудження, Центральну Зону Модернізації та Південно-Східний Індустріальний Пояс. У межах цих МРЗ особливої ваги набуває потреба у стратегічно

скоординованих локальних моделях реабілітації депресивних ММ, спроможних не лише зменшити бюджетне навантаження, а й активізувати нові формати зайнятості, соціальної мобільності та просторової суб'єктності. Актуалізується розроблення гібридної моделі соціально-економічної реабілітації, що синтезує елементи вахтової економіки, інтелектуалізації середовища (через освітні, культурні та соціоекологічні практики), інструменти соціальної декомпресії — психоемоційної підтримки, ресоціалізації, когнітивної реабілітації та релокації. Вказане сприяє оптимізації просторового навантаження, відновленню довіри, зростанню фінансової стійкості домогосподарств і консолідації суб'єктного потенціалу громад.

Тож дослідження відповідає викликам повоєнного перетворення, інтегруючи концепції економічної участі, реконструктивної справедливості, соціальної декомпресії й інституційної мобільності в логіку загальнонаціонального просторового переходу до сталого розвитку. Його гіпотеза полягає у тому, що розроблення та впровадження гібридної моделі соціально-економічної реабілітації монофункціональних міст (ГМСЕР_{ММ}), яка поєднує вахтову організацію зайнятості, механізми соціальної декомпресії, когнітивно-психологічну підтримку, інтелектуалізацію простору і культурно-екологічні ініціативи, сприятиме: зниженню навантаження на депресивну інфраструктуру; підвищенню соціальної суб'єктності населення; забезпеченню фінансової й економічної стійкості локальних спільнот; формуванню інституційної адаптивності за гібридними сценаріями реконструкції.

Метою дослідження є розроблення гібридної моделі соціально-економічної реабілітації монофункціональних міст як просторово адаптивного інструменту повоєнного відновлення України. Модель інтегрує механізми когнітивно-інформаційної ресоціалізації, соціальної декомпресії, медико-генетичного моніторингу, економічної мобільності та смартрегенерації для подолання синдрому набутої беспорядності, зменшення інфраструктурного навантаження та активізації громад у процесі підвищення якості життя. Досягнення мети передбачає: ідентифікацію чинників деградації монофункціональних міст у постіндустріальному та повоєнному контекстах; аналіз проявів синдрому набутої беспорядності, втрати суб'єктності та соціального згортання у ресурсних громадах; оцінку доцільності використання вахтової праці, релокацій і мікроініціатив як інструментів мобільної зайнятості; дослідження потенціалу освітніх, культурних та екологічних ініціатив в інтелектуалізації міського середовища; побудову гібридної моделі з урахуванням інституційних, когнітивних, економічних, фінансових і просторових механізмів адаптації; формування механізмів інтеграції цієї моделі у структуру семи макрорегіональних зон повоєнного просторового розвитку України з урахуванням їх типологічних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціально-економічної реабілітації ММ, які зазнали системної деградації внаслідок втрати

галузевої спеціалізації, екологічного навантаження, демографічного й природно-ресурсного виснаження та воєнних впливів, активно досліджуються у світовій і вітчизняній науковій літературі. У зарубіжних дискусіях переважають акценти на процесах регенерації постіндустріальних територій через креативну економіку, соціальне підприємництво, інтеграцію сервісних інфраструктур (зокрема, деталізовано у роботах Е. Глейзера (E. Glaeser, 2011) [2], Р. Флорида (R. Florida, 2014) [3], І. Турока та Н. Бейлі (I. Turok & N. Bailey, 2004) [4]). Українські науковці здебільшого зосереджуються на структурних деформаціях, диспропорціях регіональної політики, кризі індустріального спадку, сценаріях повоєнного відновлення. У цій площині відзначимо дослідження В. Сіденка (V. Sidenko, 2024) [5], І. Сторонянської (I. Storonianska, 2022) [6], С. Романюка та ін. (S. Romanyuk et al. 2024) [7]. Увагу просторовому розвитку приділено у Концепції регіональної політики України і Державній стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки¹.

Варто зазначити, що вітчизняна економічна наука досі не враховує медико-генетичні, когнітивні та поведінкові чинники деградації локального й регіонального середовища. Зокрема, неінтегрованим залишається поняття «синдрому набутої безпорадності», описаного М. Селігманом і С. Майєром (M. E. P. Seligman & S. F. Maier, 1967, 1975) [8, 9], який не застосовують як аналітичну категорію у дослідженнях урбаністичних, соціо-еколого-економічних і реконструктивних процесів. За розробками [8, 9] СНБ виникає, коли індивід або спільнота («ресурсна громада»²) «втрачає відчуття впливу на життєві обставини, що зумовлює апатію, пасивність, зниження мотивації та віри в можливість змін». У контексті вирішення проблеми ММ маємо відзначити: СНБ проявляється внаслідок соціальної інерції, байдужості до процесів локального управління, втрати просторової ідентичності, відчуття безчасовості й відчуження від майбутнього. У таких умовах посилюються медико-соціальні загрози, зростає поширення психоемоційних і поведінкових розладів, знижується адаптаційна спроможність населення, що

¹ Постанова КМУ № 695 від 5.08.2020 р.; з змінами, внесеними Постановою КМУ № 940 від 13.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

² Поняття «ресурсна громада» визнає територіальну громаду, яка функціонує на основі видобування, переробки або експлуатації природних ресурсів (вугілля, газ, деревина, мінерали, вода). Цей термін використовують у дослідженнях монофункціональних міст ресурсної залежності та «ресурсного прокляття» на локальному рівні. У проектах розвитку енергетичних кооперативів та зеленої трансформації використовують термін «ресурсні громади вугільних територій», які переходять до використання відновлюваних джерел енергії. «Ресурсна громада» — територіальна спільнота, яка володіє (має вільний доступ) до соціальних, екологічних, природно-ресурсних, інфраструктурних чи інтелектуальних активів, однак не реалізує їх та не розвивається внаслідок інституційної та психоемоційної інерції, поведінкових бар'єрів і СНБ, що сформувалися в умовах тривалого впливу кризових або монофункціональних обмежень.

зумовлює інтеграцію епідеміологічних індикаторів (рівнів психосоціального стресу, індексів тривожності, депресивності, показників серцево-судинної та нейроповедінкової вразливості) та генетично обумовлених медичних ризиків (спадкові маркери стрес-реактивності, поліморфізми генів, пов'язані з адаптаційною відповіддю організму) у системи просторового планування і трансформації кризових територій.

Дослідження громадського здоров'я та епігенетичних ефектів хронічного стресу, токсичного середовища й індустріальної втоми Дж. Нідердеппе (J. Niederdeppe et al., 2008) [10] та Р. Лю (R. Liu et al., 2017) [11] свідчать, що психосоціальні фактори нерозривно пов'язані з виникненням ризиків захворювань, спадкових патологій, маніфестації захворювань і погіршення когнітивного потенціалу спільнот. Зарубіжний досвід (Японія після Хіросіми та Фукусіми, США — «Іржавий пояс», Китай — програми медико-екологічного детоксу в шахтарських регіонах) указує на ефективність поєднання медико-генетичного консультування, психоемоційної реабілітації, екологізації та реструктуризації зайнятості в рамках комплексної трансформації міст. Ці факти у щільних взаємозалежностях аргументовано у роботах С. Стресінга, Дж. Р. Нофера та С. Н. Вілліха (S. Stresing, J. R. Nöfer, S. N. Willich, 2014) [12], а також Х. Чжана, Х. Яна, Й. Лі (X. Zhang, H. Yang, Y. Li, 2020) [13]. Попри окремі спроби вивчення соціоекологічних, медико-соціальних, когнітивних і генетично зумовлених чинників в українських містах-сателітах, що репрезентовані у роботах О. Тимченко, О. Линчак, О. Польки (O. Tymchenko, O. Lynchak, O. Polka et al. 2015) [14], в Україні відсутні дослідження, які б інтегрували у контекст сценарного моделювання і реконструктивного розвитку: медико-генетичне консультування; когнітивно-поведінкові профілі мешканців; моделі соціоекологічної декомпресії; гібридну зайнятість (вахтовий метод, дистанційні моделі, освітні хаби); інноваційні фінансові інструменти.

Попри наявність досліджень у сферах просторового розвитку, демографії, охорони здоров'я, медичної генетики, екології та соціальної економіки, у національному науковому дискурсі бракує інтегрованої моделі, що розглядала би ММ як осередки міждисциплінарної реабілітації у контексті якості життя. Наявні напрацювання зосереджені на окремих чинниках занепаду, натомість системна взаємодія демографічних, соціально-економічних, екологічних, когнітивно-поведінкових і медико-генетичних детермінант залишається концептуально неузгодженою. Гостро актуальною є відсутність моделей, здатних врахувати СНБ як бар'єр до відновлення суб'єктності громад. Уповільнення мобілізаційного потенціалу, поєднане з епідеміологічними ризиками, екологічними ушкодженнями і втратою трудової активності, потребує застосування гібридних підходів до просторової декомпресії та когнітивної ресоціалізації. У контексті повоєнного відновлення семи МРЗ України [1] це зумовлює необхідність у мульти-

дисциплінарній моделі соціально-економічної реабілітації, яка інтегрує інструменти соціальної економіки, просторової реконструкції, урбаністики, когнітивної психології, екології, медико-генетичного моніторингу та фінансового планування.

Наукова новизна статті полягає у розробці гібридної моделі соціально-економічної реабілітації ММ як просторово адаптивного інструменту повоєнного відновлення країни, що інтегрує когнітивно-інформаційні, медико-соціальні, інституційні, економічні, фінансові та просторові механізми. Запропонована модель синтезує: вахтовий принцип організації трудової активності для збереження економічної життєздатності депресивних територій; механізми соціальної декомпресії (релокаційні рішення, психологічна підтримка, когнітивна реабілітація, адаптивна ресоціалізація); альтернативні моделі зайнятості і просторової суб'єктності населення (освітні хаби, культурні ініціативи, мікропідприємництво, зелені трансформації); прив'язку до типологізованих макрорегіональних зон, дозволяючи відображати сценарну спрямованість просторової реконструкції. Системно обґрунтовано сценарно-програмний підхід до фінансування реабілітаційних процесів за диференційованими індикаторами соціо-еколого-економічного стану територій, рівня руйнування і потенціалу відновлення, що формує міждисциплінарне методологічне підґрунтя для реалізації стратегій просторової реабілітації, орієнтованих на принципи реконструктивної справедливості, міжрівневої координації, когнітивної спроможності населення та економічної доцільності в умовах посткризового розвитку.

Методи дослідження. Дослідження базується на системному, сценарному, інституціональному, соціально-географічному, медико-генетичному та когнітивно-поведінковому підходах, інтегрованих у концепцію реконструктивного просторового розвитку та соціальної декомпресії. Інформаційна база сформована на основі статистичних джерел, стратегічних документів, матеріалів соціологічних досліджень, фокус-груп і кейс-аналізу функціонування ММ у межах семи МРЗ. Методологічний інструментарій охоплює: сценарне моделювання — для побудови гібридних траєкторій реабілітації; просторово-географічний та кластерний аналіз — для групування територій за рівнем кризовості; психометричні методики — для кількісної оцінки проявів СНБ; логіко-проектне моделювання та фокус-групові обговорення; моделювання загальної рівноваги — для аналізу взаємозв'язку між зайнятістю, монофункціональним профілем міст і просторовими трансформаціями; фінансово-економічні та еколого-ресурсні оцінки — для обґрунтування інфраструктурних рішень і включення «екорезильєнтних» ініціатив до реабілітаційних стратегій. Комплексне поєднання цих методів забезпечило багаторівневу діагностику стану ММ, виявлення системних обмежень їх життєздатності та побудову гібридної моделі просторової реабілітації, адаптованої до сценаріїв повоєнного оновлення.

Виклад основного матеріалу. Більшість ММ в Україні можуть бути охарактеризовані як ресурсні громади в стані латентної набутої безпорадності, тобто такі, що володіють соціальним, просторовим, природно-ресурсним, інституціональним, виробничим і економічним потенціалом, але беззмінно демонструють хронічну нездатність до мобілізації й раціоналізації освоєння наявних активів унаслідок дії СНБ. Цей синдром проявляється не лише на рівні окремого індивіда, а й набуває характеру колективної поведінкової матриці, що трансформується у загальну недовіру до можливості змін, апатію до розвитку, байдужість до стратегування і втрату горизонтальної соціальної дії. Таке когнітивно-інформаційне самозамикання і «замирення з сучасністю» поступово перетворює громаду на ресурсну монофункціональну пастку (на спільноту, де наявність ресурсів не генерує дій у напрямі їх освоєння та раціоналізації використання для власного розвитку, а повторюваність неуспішних зусиль закріплює стан поведінкової капітуляції). У цьому контексті ресурсна громада потребує не лише економічної підтримки, а й когнітивно-інформаційного перезавантаження, яке має здійснюватися через механізми медико-соціальної декомпресії, системної інституціональної мобілізації та поетапного відновлення суб'єктності певної локальної спільноти. Тому формування гібридної моделі соціально-економічної реабілітації монофункціональних міст (ГМСЕР_{ММ}) слід розглядати як багатовекторний процес, що охоплює: когнітивну деконструкцію патернальної залежності (через освітні, медіа, культурні програми, що змінюють уявлення громади про себе); елімінування поведінкових бар'єрів і СНБ (шляхом соціально-психологічного діагностування, мотиваційного тренінгу, менторських платформ); інституціональне проектування майбутніх умов для розвитку суб'єктності (створення малих економік, горизонтальних ініціатив, локальних фондів довіри); медико-генетичний моніторинг здоров'я населення (база для соціального планування, забезпечення екологічної безпеки і персоналізованої політики охорони здоров'я); фінансове переформатування моделей розвитку і реконструкції (перехід від дотаційного утримання до інвест-інжинірингу з урахуванням резервів МРЗ і можливостей громади). У результаті ці дії забезпечать перехід від залежної до продуктивної суб'єктної громади, здатної до мобілізації своїх ресурсів, участі в реконструкції простору, генерації альтернативної зайнятості, інтеграції в нові сценарії відновлення тощо.

У пропонованій ГМСЕР_{ММ} важливу роль відіграє локалізація механізмів реабілітації в межах певного МРЗ, з урахуванням її функціонального призначення у структурі повоєнного просторового укладу країни. Так, Східна Лінія Декомпресії має розвиватись як простір когнітивного розвантаження, а Центральна Зона Модернізації — як середовище інтелектуального проростання та смартрегенерації (в українському дискурсі термін не є усталеним, а у зарубіжній літературі *smart regeneration* використовують у

різних значеннях [15, 16]³), що уможливить інтегрувати ресурсну громаду у багаторівневу архітектоніку національної трансформації, виводячи її з периферійного, «пасивного» статусу суб'єкта ММ на рівень учасника сценарного проектування для забезпечення стійкості та якості життя. У межах ГМСЕР_{ММ} використовуємо принцип смартрегенерації як стратегію багатовекторного оновлення ресурсної громади (полівекторного сценарно-прогнозного реконструктивно-просторового розвитку [17]) шляхом когнітивно-інформаційного перезавантаження, медико-соціальної мобілізації, екологічної санації, цифрової трансформації управління і фінансування, сценарної реконструкції територіальних утворень та макрорегіонального повоєнного простору держави.

Для виявлення критичних обмежень і причин глибокої соціально-економічної деструкції ММ в умовах постіндустріальної трансформації та повоєнної декомпресії систематизовано чинники деградації, які впливають на ресурсні громади в межах семи МРЗ (табл. 1). Методичною основою для складання стала інтеграція просторово-функціонального, когнітивно-поведінкового, соціально-економічного та медико-генетичного підходів⁴, які у поєднанні дали змогу відобразити глибину і багатофакторний характер занепаду локальних спільнот, не зводячи процес деградації лише до економічної чи інфраструктурної площини. Тому, враховано: архітектоніку та унікальні просторові характеристики кожної повоєнної МРЗ (рис. 1); типові деструктивні ознаки для кожного чинника деградації, які проявляються специфічно в межах різних функціонально-географічних зон; внутрішні чинники (інституційна інерція, інформаційна ізоляція, когнітивна пасивність, СНБ) та зовнішні обставини (воєнні руйнування, міграційний тиск, екологічне виснаження, зміна економічної структури); інноваційний міждисциплінарний блок, який включає генетичні та епігенетичні наслідки тривалого функціонування у стані СНБ, особливо у контексті міжпоколінного

³ *Smart regeneration* є підходом до оновлення і регенерації занепадлих погіршуваних (кризових) міських і територіальних утворень на основі [15, 16]: інтегрованих даних; інтелектуальних інфраструктур; інноваційних соціальних практик; екологічно обґрунтованих рішень; когнітивного залучення громад; цифрових технологій як інструментів участі та моніторингу.

⁴ Термін «медико-генетичні підходи» вживають на позначення узагальненої міждисциплінарної категорії, що об'єднує: клініко-діагностичні методи вивчення спадкових захворювань і схильностей (на рівні генотипу); епідеміологічні індикатори генетично обумовлених патологій в популяціях; прогностичні та консультативні інструменти медико-генетичного скринінгу (вразливих груп населення); інтерпретацію генетичних факторів поведінкової вразливості (у контексті СНБ), що має психосоціальні й потенційні нейрогенетичні маркери. У пропонованій статті медико-генетичні підходи розглядаються не у вузькому клінічному, а у мультидисциплінарному соціо-еколого-економічному сенсі — як частина системи індикаторів вразливості та стійкості локальних спільнот, що зазнали деструктивного впливу тривалих кризових станів (інституційна деградація, депопуляція, СНБ, епігенетичне навантаження тощо).

Таблиця 1. Системні чинники деградації монофункціональних міст за сімома макрорегіональними зонами України

Системні чинники деградації	Зона Активізації	Транзитна Зона	Східна Лінія Декомпресії	Південна Лінія Декомпресії	Західна Зона Збудження	Центральна Зона модернізації	Південно-Східний індустріальний пояс
1. Втрачена функціональна спеціалізація	Застаріла промислова база без перспективи перезавантаження	Фрагментація логістичної функції міст	Зруйнована індустріальна основа	Втрачена агропереробна спеціалізація	Функціональна перевага женьї міст, які прийняли ВПО	Монофункціональність старих індустріальних центрів	Монозалежність від важкої промисловості
2. Депопуляція	Масова трудова міграція молоді	Вимивання людського капіталу	Масове внутрішнє переміщення / евакуація	Високий рівень старіння населення та міграції	Нерівномірне розселення ВПО	Міграція молоді у столицю та за кордон	Зниження чисельності кваліфікованих кадрів
3. Інфраструктурна зношеність	Низька якість доріг та комунікацій	Висока аварійність комунальних систем	Фізична руйнація критичної інфраструктури	Пошкодження портової та припортової інфраструктури	Інфраструктурна перевага	Низький рівень діджіталізації інфраструктури	Зношення виробничих потужностей
4. Інституційна інерція	Пасивність місцевих органів влади	Нерозвинутість партнерства «влада — бізнес — громада»	Колас управління структур	Фрагментованість управління	Дисбаланс між попитом і управлінням, корумпованість системи управління	Невикористання потенціалу освітніх установ	Підпорядкованість зовнішнім центрам управління, відсутність гнучкості управління
5. Екологічне виснаження	Погіршення стану водних ресурсів	Навантаження на довкілля через транспортні потоки	Високий рівень хімічного та воєнного забруднення	Солонцювання ґрунтів, деградація складу води	Погіршення якості повітря і зелених зон	Локальне забруднення вод та ґрунтів	Промислове забруднення та масштабні викиди

6. Когнітивна втома та СНБ	Виснаження мотивації до змін	Синдром втоми регіону	Тотальна деморалізація громад	Посттравматичні синдроми серед мешканців	Професійне вигорання соціальних служб	Інформаційна пасивність	Формування пасивних моделей виживання
7. Токсична зайнятість / безробіття	Залежність від тимчасової праці за кордоном	Періодичне сезонне безробіття	Втрата ринку праці та соціальної підтримки	Сезонне безробіття в агросфері	Переобтяження ринку праці	Недоінвестованість у креативні галузі	Скорочення виробництва, зростання тійової зайнятості
8. Низька інвестиційна привабливість	Відсутність програм реінвестування	Інвестори не бачать стабільності	Високий ризик втрати контрольованості регіону	Падіння транспортної доступності	Короткостроковість зовнішніх інвестицій	Відсутність програм економічної модернізації	Небажання зовнішнього капіталу інвестувати
9. Інформаційна ізоляція	Відсутність доступу до якісних інформаційних ресурсів	Інформаційна маргіналізація малих міст	Параліч комунікаційних каналів, обмежений простір комунікацій	Відсутність комунікацій громад із державними центрами	Перенавантаження локального інформаційного простору	Інформаційна нерівність між центром і периферією	Обмеження доступу до альтернативних джерел інформації
10. Зміни у структурі зайнятості	Зміщення зайнятості в бік сезонних та неформальних видів діяльності	Тимчасова мобільність замість стабільної зайнятості	Масштабна втрата зайнятості, еміграція працездатного населення	Переважання ручної праці без перспектив автоматизації	Гіпертрофована конкуренція на ринку праці	Зміщення зайнятості в бік креативного сектору без державної та регіональної підтримки	Консервація зайнятості в низькооплачуваному ручному секторі
11. Втрата культурної самотності	Занепад культурної інфраструктури	Знецінення локальних культурних наративів	Знищення символічних місць і культурних маркерів	Вимивання культурних традицій під тиском виживання	Культурний дисбаланс через релокацію населення	Втрата спадкоємності культурних погітків	Деградація та руйнування культурних інститутів індустріального періоду

Закінчення таблиці 1.

Системні чинники деградації	Зона Активізації	Транзитна Зона	Східна Лінія Декомпресії	Південна Лінія Декомпресії	Західна Зона Збудження	Центральна Зона модернізації	Південно-Східний індустріальний пояс
12. Фрагментація соціального капіталу	Розпад горизонтальних зв'язків у громадах	Розрив між старожилами й мігрантами та тими, які покинули ММ	Соціальна атомізація після втрати домівок	Зниження довіри між поколіннями	Соціальна перевага волюнтерських ініціатив	Індивідуалізація замість спільного мислення	Руйнування місцевих підприємств і трудових колективів (осередків ідентичності)
13. Соціо-когнітивна передача безпорадності як чинник міжпоколінної вразливості	Поширення порушень нейропсихічного спектра у дітей, батьки яких тривалий час перебували у стані соціального стресу	Недостатність систем ранньої діагностики генетичних та поведінкових порушень у дітей із сімей підвищеного ризику	Вроджені патології внаслідок екологічного таження, епігенетичних змін і психоемоційної травми заці зумовлює міжпоколінну вразливість й актуалізує інтеграцію медико-генетичного консультування, пренатального скринінгу і супроводу вагітності до систем реабілітації	Маніфестація відстрочених генетичних ризиків, пов'язаних із накопиченим стресом і відсутністю медико-генетичного супроводу	Ризики вторинного когнітивного навантаження на дітей у громадах, переміжених мігрантськими та кризовими сім'ями	Виявлення психосоціальних і епігенетичних змін у дітей із сімей, де тривалий час спостерігалася соціальна апатія	Комплексні генетико-соціальні ризики у дітей третього покоління, що зростають у середовищі з переданою поведінковою інерцією

Джерело: обґрунтовано, сформульовано та систематизовано авторами за [14, 18—20].

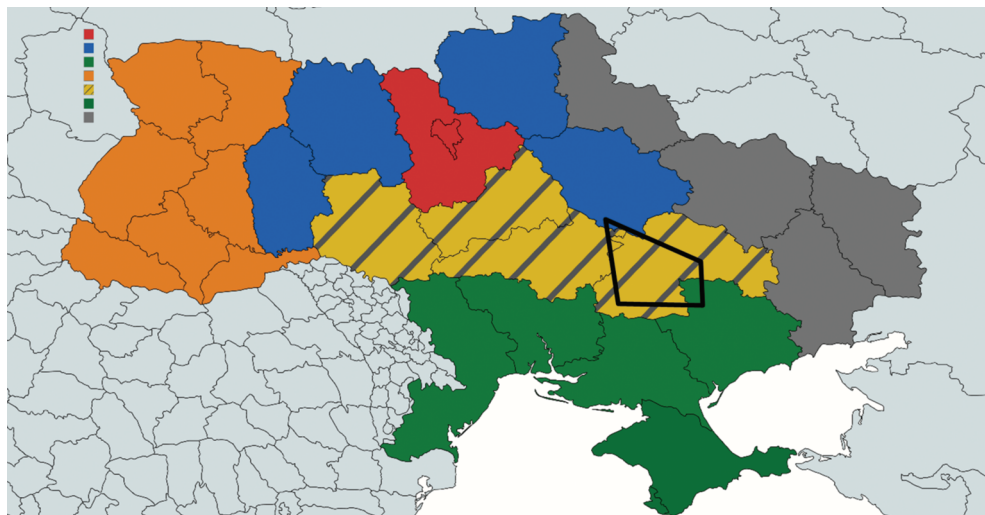

Рис. 1. Семизонна модельна картосхема гібридної просторової реабілітації України
Джерело: авторська розробка та візуалізація за [1].

впливу на здоров'я і адаптивний потенціал молоді та дітей. Систематизація чинників у табличному форматі дала змогу: порівняти модель деградації між МРЗ; виявити кластерну структуру чинників (поведінкові, інфраструктурні, екологічні, економічні, інформаційні, генетичні); обґрунтувати потребу у локалізованих сценаріях реабілітації, адаптованих до конкретного набору системних викликів у межах кожної зони. Представлене групування й ідентифікація не лише виконує аналітичну функцію, а й є основою для конструювання гібридної моделі реабілітації, що спирається на діагностику глибинних причин деградації та враховує регіональну специфіку, інституційну динаміку і міжпоколінні ризики як обов'язкові компоненти сценарного управління трансформаційними процесами.

Так, *Зона Активізації* — охоплює переважно території з відносно стабільною безпековою ситуацією, однак із застарілою промисловою базою і низькою швидкістю структурних змін. ММ у МРЗ: мають неактуалізований ресурсний потенціал, але через плинність кадрів та інституційну інертність не спроможні генерувати нові траєкторії розвитку; СНБ поступово посилюється через відсутність прикладів успішної самотрансформації.

Транзитна Зона — МРЗ логістичного потенціалу, що має транзитно-обслуговуючу функцію, тобто не має доміант розвитку. В її межах фрагментується локальна економіка, а соціальна структура «розшаровується» між транзитними потоками і сталою життєдіяльністю. Сезонність праці, нестабільна зайнятість, інформаційна маргіналізація периферійних міст формують умови когнітивної розмитості, де громади не сприймають себе як цілісні суб'єкти.

Східна Лінія Декомпресії — це зона глибокої деструкції через воєнні дії й руйнування. В її межах відбулося не просто фізичне руйнування інфраструктури, а й тотальна інституційна ідентичнісна дезорієнтація населення — міста втратили індустріальну базу, населення, зв'язки і просторову логіку для існування. Накопичення СНБ на рівні громад тут перетворюється на психосоціальну безпорадність, посилену відсутністю каналів інформаційного включення, масовою втратою людського капіталу і незахищеністю від екологічних ризиків (масштабні забруднення, мінування, хімічні залишки, відсутність сталого водопостачання тощо).

Південна Лінія Декомпресії: в її межах основними чинниками є економічна залежність від агросектору, який став занадто вразливим через війну, зміну траєкторій логістики, кліматичні й екологічні ризики, окупацію. Крім того, старіння населення, обмежений доступ до цифрової інфраструктури, низька диверсифікація зайнятості та мобільності сформували повільну, але глибоку соціоекономічну ерозію, а СНБ накопичується та проявляється у глибокій апатії до розвитку і в очікуванні патерналістської підтримки.

Західна Зона Збудження: характеризується надзвичайно високим функціональним перевантаженням, зокрема через прийом масштабної кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). ММ стикаються із невідповідністю до гіпермобільності населення, дефіцитом ресурсів, виснаженням соціальних служб і вигоранням. СНБ проявляється внаслідок перегорання активізованих структур, емоційне виснаження та кризи горизонтальної довіри в перенасичених середовищах.

Центральна Зона модернізації: ММ цієї МРЗ мають великий потенціал, але не реалізують його через недосконалі управлінські практики, низький рівень локальної ініціативності та інерційність моноспеціалізованих структур управління й виробництва (т. зв. старі промислові класери). В межах цієї зони спостерігається інформаційна асиметрія: великі центри мають вільний доступ до можливостей, натомість малі та середні громади — абсолютно не мають. СНБ проявляється у відчуженні місцевих громад від модернізаційних процесів.

Південно-Східний індустріальний пояс. Класичний випадок монофункціональної промислової зони з глибокою структурною втомою: зношеність виробничих систем, забруднення, інституційна централізація, тінізація економіки. Культурна ідентичність зав'язана на минулому. СНБ тут наглухо й консервативно зацементований, а зміни сприймаються як загроза, а не як шанс до підвищення якості життя та самовдосконалення.

Отже, деградація ММ є структурно детермінованою, однак має просторову варіативність у своїх виявах, інтенсивності та хронотипності процесу (від гострої деструкції (Схід) до інерційної ерозії (Південь і Центр)). СНБ набуває різних форм у МРЗ, що проявляється у тотальній деморалізації (аж до повного інституційного вигорання). Саме СНБ стає ключовим

поведінковим маркером деструкції, тому він має бути окремим діагностичним індикатором у трансформаційних стратегіях гібридного типу. Щодо ознаки монофункціональності як джерела вразливості міст, то вона виявляється не лише економічно, але й культурно, інформаційно, інституційно та за маніфестації захворювань і, відповідно, й у межах інших площин життєдіяльності. І ця проблема полягає не лише у її занепадній функції, а у повній нездатності її оновити, переформатувати, елімінувати або перетворити на чинник позитивних зрушень. Додамо, що інформаційна ізоляція та розрив цифрової комунікації є новим системним викликом сталому розвитку, який гальмує не лише залучення громад до цілеорієнтованих зрушень, а й у процеси усвідомлення ними можливості самих змін і трансформацій. Тож потреба в гібридних локалізованих сценаріях реабілітації є очевидною.

Отже, єдиної уніфікованої моделі недостатньо, необхідна зонована, сценарно адаптована політика трансформації з урахуванням особливостей кожної МРЗ і характеру системних чинників деградації. Звернімо увагу на чинник «Соціо-когнітивна передача безпорадності як чинник міжпоколінної вразливості» (див. табл. 1), що визначає: пізню маніфестацію нейропсихічних, психосоматичних і епігенетичних порушень у дітей; посилення ризиків вроджених і спадкових захворювань; відсутність системи раннього виявлення, діагностики генетичних захворювань та підтримки у вразливих сім'ях; посилення токсичного міжпоколінного середовища, яке блокує когнітивний розвиток і соціальну мобільність. Врахування цього чинника дасть можливість розглядати ресурсну громаду не лише як економічну або інституційну одиницю, а вже як носія багат шарових ризиків, що передаються з покоління в покоління через стресову епігенетику, поведінкові патерни, втрату адаптивних механізмів і життєдіяльнісної мотивації. Тому пропонуємо базові принципи побудови ГМСЕР_{ММ} із урахуванням просторових сценаріїв реконструкції МРЗ [1], когнітивно-поведінкових особливостей, медико-генетичних ризиків, інфраструктурної та інвестиційної доцільності (табл. 2).

Спираючись на концепт сценаріїв реконструктивного просторового розвитку [1], здійснено моделювання гібридних форматів соціально-економічної реабілітації ММ, які функціонують у різних просторових і функціонально-поведінкових умовах, що передбачило врахування не лише макроекономічних та інфраструктурних відмінностей, а й когнітивно-соціальних параметрів деградації, рівня інформаційної інкорпоративності, епідеміологічного і генетичного навантаження, масштабів людського, стратегічного та територіального потенціалу. ГМСЕР_{ММ} розглядається як інтегративний багатфункціональний концептуалізований підхід, що поєднує: реабілітаційні, адаптаційні й інноваційні механізми; локальні особливості МРЗ; структурно-функціональну перебудову середовища, психосоціальну

підтримку, інтелектуалізацію зайнятості. Для кожної МРЗ запропоновано назву моделі, що відбиває її цільову логіку, визначено структурний склад механізмів реалізації дії (інституційних, екологічних, когнітивних, інфраструктурних, генетичних, інвестиційних). У табл. 3 акумульовано результат, що слугує методологічною базою для повоєнного проєктування індивідуалізованих стратегій просторового оздоровлення, регенерації й сценарного відновлення країни.

З огляду на архітектуру ГМСЕР_{ММ}, яка концептуалізована відповідно до функціонально-просторової специфіки кожної МРЗ (див. рис. 1 та табл. 3),

Таблиця 2. Принципи побудови гібридної моделі соціально-економічної реабілітації монофункціональних міст

Базовий принцип	Змістове наповнення
Принцип багатовекторності	Поеднання інструментів економічної мобільності, соціального згуртування, екологічного відновлення, культурної інтеграції та інституційної перебудови
Принцип сценарної адаптивності	Побудова гібридної моделі на основі врахування специфіки кожної МРЗ і трансформаційних сценаріїв для неї
Принцип суб'єктності громади	Сприйняття громади не як об'єкт втручання, а як активного суб'єкта змін з можливістю співтворення майбутнього
Принцип соціальної декомпресії	Зниження рівня соціальної напруги, апатії, фрустрації шляхом запуску горизонтальних ініціатив, менторських програм і груп підтримки
Принцип когнітивної трансформації	Виведення громад із патернальної поведінки через освіту, комунікацію, медіаплатформи, культурні інтервенції
Принцип генетико-поведінкової превенції	Інтеграція систем медико-генетичного моніторингу і скринінгу та консультування, а також психосоціального супроводу для профілактики міжпоколінних ризиків
Принцип інфраструктурної оптимізації	Раціоналізація утримання депресивної інфраструктури та стабілізація, скорочення надлишкових потужностей, перепрофілювання об'єктів
Принцип екологічної рівноваги	Імплементація локальних «зелених проєктів», санація довкілля, підвищення стійкості до кліматичних і техногенних ризиків
Принцип інтелектуалізації простору	Створення умов для розвитку освітніх, культурних, технологічних кластерів у структурі міського простору
Принцип локалізованої інвестиційної привабливості	Формування гнучких механізмів залучення інвестицій з урахуванням локального потенціалу та функціональної специфіки міста

Джерело: визначено, обґрунтовано, сформульовано та систематизовано авторами.

доцільне розкриття логіки її реалізації через поетапне впровадження, локалізацію зусиль, діагностику потенційних перешкод і визначення відповідальних суб'єктів. Зважаючи на асиметрію просторового занепаду, відмінності в характері деструкцій (інфраструктурних, демографічних, екологічних, когнітивно-поведінкових), кожна модель потребує унікальної стратегії дій, яка має реалізовуватись через: поетапне планування (від діагностики до масштабування); точкову локалізацію зусиль / втручань (території, об'єкти, спільноти); прогнозування й превенцію системних бар'єрів; залучення міжсекторальних суб'єктів (з центральними органами влади,

Таблиця 3. Гібридні моделі соціально-економічної реабілітації монофункціональних міст для семи макрорегіональних зон України

МРЗ	Назва моделі	Структурні механізми реалізації дії
Зона Активізації	Модель відновлення через активізацію локального потенціалу	Розгортання систем локальної кооперації; розвиток мікробізнесу; освітні хаби; децентралізація фінансового управління; вахтові моделі зайнятості; технології смартрегенерації
Транзитна Зона	Модель транзитно-логістичного узгодження та розвантаження.	Реструктуризація логістичних потоків; смарт-моніторинг простору; підтримка мобільних сервісів; інфраструктурне зонування
Східна Лінія Декомпресії суб'єктності громади	Модель когнітивної реанімації та глибокої соціальної декомпресії	Центри когнітивної реабілітації; менторські та психосоціальні програми; генетичний скринінг і консультування; екосанітарна підтримка; умовно безпечне інфраструктурне перезапускання
Південна Лінія Декомпресії	Модель агроекологічного перезапуску та соціального згущення	Біоадаптивні агротехнології; локальні платформи взаємодії; екоосвітні програми; гнучкі формати соціальної зайнятості
Західна Зона Збудження	Модель ресинхронізації територій прийоми і локального вирівнювання	Центри інклюзивної інтеграції ВПО; балансування соціальних служб; ресурсні фонди підтримки громад; перепрофілювання переповнених структур
Центральна Зона модернізації	Модель освітньо-інноваційного проростання	Університети як драйвери регіонів; стартап-хаби на базі індустріальних зон; діджиталізація публічних сервісів; технології смартрегенерації; інвестування в інтелектуальні послуги
Південно-Східний індустріальний пояс	Модель індустріальної ресенсибілізації і екологічного балансування	Реновація індустріальної спадщини; декарбонізація виробництва; центри альтернативної зайнятості; розбудова зелених зон; екоіндустріальні парки

Джерело: визначено, сформульовано та систематизовано авторами.

Таблиця 4. Реалізація гібридних моделей соціально-економічної реабілітації монофункціональних міст за сімома макрорегіональними зонами

МРЗ	Етапи впровадження гібридної моделі	Об'єкти зусиль	Перешкоди
Зона Активізації	1. Аудит потенціалу 2. Формування мереж співпраці 3. Старт мікропроектів 4. Масштабування та супровід	Малі громади, кооперативи, освітні хаби	Недовіра до змін, кадровий дефіцит
Транзитна Зона	1. Інвентаризація логістичних вузлів 2. Розробка адаптивної інфраструктури 3. Впровадження цифрових систем 4. Перехід до сталих моделей зайнятості	Логістичні центри, транспортні коридори	Перевантаження інфраструктури, брак координації
Східна Лінія Декомпресії суб'єктності громади	1. Психосоціальна оцінка 2. Розгортання реабілітаційної інфраструктури 3. Заклучення донорських програм 4. Формування нової просторової ідентичності	Центри психологічної допомоги, медичні заклади, генетичні центри, школи	Психологічна травмагізація, нестача фахівців
Південна Лінія Декомпресії	1. Аграрно-екологічне картування 2. Освітньо-тренінгові модулі 3. Реструктуризація земельного використання 4. Інтеграція у національні ринки	Сільські громади, землі с/г призначення	Кліматичні зміни, міграція молоді
Західна Зона Збудження	1. Соціальний аудит потреб ВПО 2. Профілювання громад 3. Балансування навантаження 4. Запуск інтеграційних платформ	Центри ВПО, муніципальні служби, ЖКГ	Соціальна напруга, втома та розбалансування інституцій
Центральна Зона модернізації	1. Визначення та форсований розвиток центрів знань 2. Активізація партнерства освіта — бізнес 3. Інкубація стартапів 4. Міграційна привабливість територій	Університетські кампуси, технопарки, колишні індустріальні об'єкти	Відтік молоді, недостатня підприємницька культура
Південно-Східний індустріальний пояс	1. Екологічний аудит підприємств 2. Розробка планів декарбонізації 3. Підготовка кадрів для нових галузей і видів соціальної практики 4. Модернізація й екологізація виробництва	Промислові зони, забруднені ділянки, індустріальні парки	Інституційний опір, забруднення НПС, тінізація, корупція суб'єктів державного й регіонального управління

Джерело: визначено, сформульовано та систематизовано авторами.

органами місцевого самоврядування, міжнародними партнерами, громадськими і експертними платформами). У табл. 4 структуровано ці аспекти, що дає змогу вибудувати адаптивну управлінську логіку реалізації гібридних сценаріїв у межах МРЗ, що є основою для створення пілотних програм реабілітації, розробки дорожніх карт і партнерських стратегій між територіальними громадами й інституційними операторами повоєнного відновлення.

Деталізація ключових компонент впровадження ГМСЕР_{ММ} для кожної з семи МРЗ дало змогу систематизувати: етапи реалізації моделі (від аудиту до масштабування); об'єкти локалізації зусиль; ймовірні перешкоди, які ускладнюватимуть її реалізацію. Для ефективного, адаптивного та територіально диференційованого впровадження ГМСЕР_{ММ} передбачено їх вбудовування у загальну архітектоніку сценарного моделювання національної просторової політики відновлення, що уможливить уникнути уніфікованих шаблонів втручання і сформувати цільові траєкторії трансформації, узгоджені з реальним станом функціональних, демографічних, інституційних та поведінкових характеристик МРЗ. Тож підтвердимо і визнаємо:

- зонованість сценарного підходу. ГМСЕР_{ММ} слід інтегрувати у формат територіальних сценаріїв, специфічних для МРЗ: Зона Активізації — сценарій «Проростання знизу» (через мікроініціативи); Транзитна Зона — «Узгоджене розвантаження»; Східна та Південна Лінії Декомпресії — «Когнітивне відновлення» і «Зшивання регіонів»; Західна Зона Збудження — «Стабілізації через ресинхронізацію діяльності»; Центральна Зона Модернізації — «Інтелектуальне проростання і смартрегенерація»; Південно-Східний Індустріальний Пояс — «Екоіндустріальний перезапуск і переформатування»;

- встановлення й обґрунтування об'єктивних сценарних цілей і масштабів реальних траєкторій. Для кожної ГМСЕР_{ММ} слід уточнити: сценарну мету (відновлення суб'єктності, скорочення інфраструктурного навантаження, екомодернізація); траєкторію реалізації (поетапні інтервенції, залучення ресурсів, мобілізація суб'єктів); індикативну карту ризиків і точок реагування (з урахуванням перешкод, виявлених за попереднього моделювання);

- забезпечення міжрівневої інтеграції. ГМСЕР_{ММ} мають функціонувати не ізольовано, а як модулі в системі багаторівневого просторового управління на: локальному — через ОМС, коаліції громад, освітньо-культурні платформи; регіональному — через ОВА, агенції регіонального розвитку, міжмуніципальні програми; національному — у межах стратегії просторового розвитку, інтегрованої з політиками центральних органів виконавчої влади;

- узгодження з національними макростратегіями повоєнного відновлення, просторової реконструкції. Інтеграція ГМСЕР_{ММ} має ґрунтуватися на Національному плані відновлення і Стратегії регіонального розвитку

2021—2027 рр.; бути узгоджена зі сценаріями міжнародної підтримки через механізми Міжвідомчої платформи координації донорів;

- запуск системи зворотного (алармового) моніторингу і зв'язку. Створення нових цифрових систем моніторингу ефективності ГМСЕР_{ММ}, що дадуть змогу: збирати дані про зміну ключових індикаторів (зайнятість, екомодернізація, демографія, поведінкові реакції); адаптувати моделі в реальному просторі та часі; формувати відкриту аналітику для прийняття рішень тощо.

Отже, вбудовування ГМСЕР_{ММ} у логіку сценарного моделювання національної просторової політики дасть можливість перейти від фрагментованих локальних ініціатив і «лозунгових стратегій» до стратегічно керованої, інтегрованої політики реабілітації ММ, узгодженою з архітектурою відновлення нашої країни як державного просторового утворення у довгостроковій перспективі. Натомість ефективне вбудовування ГМСЕР_{ММ} передбачає системне напрацювання та адаптацію нових фінансових механізмів, що забезпечуватимуть реальну спроможність впровадження моделей на різних рівнях. В умовах обмежених бюджетних ресурсів і конкуренції за зовнішні фінансові джерела, фінансове забезпечення гібридних стратегій має бути побудоване на багатоканальній основі, з пріоритетом гнучких, адаптивних та цільових механізмів інвестування, орієнтованих на локальну дію. У загальному вигляді фінансове забезпечення має реалізовуватись через інструменти: а) муніципального фінансування: бюджети територіальних громад з механізмом умовного співфінансування; цільові фонди розвитку громад; муніципальні облігації для реконструктивних проєктів; б) державної підтримки: субвенції на інфраструктурну перебудову; бюджетні програми в межах Державної стратегії регіонального розвитку; спеціальні фінансові механізми для МРЗ із підвищеним рівнем деєструкції (стосується Східної та Південної Ліній Декомпресії); в) міжнародної допомоги і донорського супроводу: грантові програми багатосторонніх фондів; інвестиційні лінії донорів; механізми пільгового кредитування під смартрегенерацію, «зелені» ініціативи та когнітивну реабілітацію; г) партнерських публічно-приватних фінансових моделей: державно-приватне партнерство на умовах довгострокової окупності; інституційне співфінансування зі сторони бізнес-об'єднань; корпоративні фонди соціальної відповідальності у сфері екомодернізації та екологізації виробництва; д) інноваційні фінансові інструменти: інвестиційні платформи розвитку (інфраструктурні «пакети» для кластерів); фонди змішаного впливу (*blended finance*); соціальні облігації (*social bonds*) для фінансування проєктів когнітивної реабілітації та інтеграції.

Доцільною є зміна підходів до фінансового планування, які мають базуватися на: сценарно-програмному плануванні з урахуванням специфіки кожної МРЗ та імовірного часу на відновлення; індикативному бюджету-

ванні на основі дорожніх карт поетапного впровадження ГМСЕР_{ММ}; гнучких форматах управління фінансовими ресурсами, що уможливають оперативне перерозподіляти ресурси між напрямками (інфраструктура, психосоціальна підтримка, зайнятість, екологія); домінантах зв'язування фінансування з результативністю (*results-based financing*) — моніторинг ключових індикаторів успіху (скорочення СНБ, відновлення зайнятості, запуск інфраструктури другого циклу тощо); фінансовій децентралізації як базовий принцип. Адже формування ГМСЕР_{ММ} без оновлення механізмів фінансування перетвориться на чергову декларативну «лозунгову» стратегію. Тож інституціональна якість фінансового супроводу є частиною інтегрованої просторової політики відновлення. І пріоритетом у цій площині буде відхід від шаблонної дотаційності та перехід до цільового інвестування.

Висновки та перспективи майбутніх досліджень. Проведене дослідження⁵ уможливило сформулювати концептуальну основу гібридної моделі соціально-економічної реабілітації ММ як просторово-адаптивного інструменту повоєнного відновлення України. Запропонована модель синтезує когнітивні, соціальні, екологічні, медико-генетичні, інституційні та фінансово-просторові механізми, які є чутливими до функціональної специфіки МРЗ. Обґрунтовано сценарно-програмний підхід до фінансування реабілітаційних процесів, який враховує соціо-еколого-економічні індикатори, ступінь руйнування й відновлювальний потенціал кожної з семи МРЗ держави. Ефективна реалізація моделі передбачає: елімінацію синдрому набутої безпорадності через когнітивну трансформацію середовища; розробку фінансово-гнучких сценаріїв, адаптованих до ресурсної та ідентичнісної специфіки громад; впровадження механізмів міжсекторальної координації на основі горизонтально-вертикальної інтеграції; побудову просторово орієнтованих дорожніх карт відновлення для кожної МРЗ.

Подальші дослідження будуть спрямовані на: моделювання фінансових траєкторій реалізації гібридних сценаріїв із урахуванням бюджетних обмежень; верифікацію моделі через цифрові профілі деградації, індикатори СНБ та оцінку суб'єктного потенціалу; інтеграцію медико-генетичного моніторингу у плани пренатальної підтримки та соціальної реабілітації населення; поглиблення досліджень міжпоколінної вразливості (зокрема і на вивченні вагомості впливу когнітивної інерції на репродуктивну

⁵ Стаття містить результати досліджень НДР «Природно-ресурсні активи реконструктивного просторового розвитку господарських систем у повоєнний період» (Державний реєстраційний номер 0123U103034) та «Домінанти соціально-екологічного структуроутворення резилієнтності якості життя населення України в умовах зовнішніх загроз» (Етап I «Оцінка та аналіз резильєнтності якості життя населення та структурних соціально-економічних зрушень в Україні під впливом зовнішніх загроз») (Державний реєстраційний номер 0125U000548).

поведінку й економічну мобільність населення депресивних міст). Отримані результати закладають основу формування цільових стратегій регіонального відновлення, що поєднують принципи реконструктивної справедливості, фінансової доцільності, когнітивної спроможності й просторової рівноваги в умовах гібридної посткризової трансформації.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Mykytenko, V., Mykytenko, D., & Chuprina, M. (2025). Scenario modeling of spatial regeneration of macroregional zones of Ukraine: socio-ecological-economic priorities of reconstruction. *Demography and Social Economy*, 1 (59), 109—132. <https://doi.org/10.15407/dse2025.01.109>
[Микитенко, В. В., Микитенко, Д. О., & Чупріна, М. О. (2025). Сценарне моделювання просторового відновлення макрорегіональних зон України: соціо-еколого-економічні пріоритети реконструкції. *Демографія та соціальна економіка*, 1 (59), 109—132].
2. Glaeser, E. (2011). *The triumph of the city: How our greatest invention makes us richer, smarter, greener, healthier, and happier*. Penguin Press.
3. Florida, R. (2014). *The rise of the creative class Revisited*. Basic Books.
4. Turok, I., & Bailey, N. (2004). Twin track cities? Spatial and temporal pathways of neighbourhood change. *Urban Studies*, 41 (11), 1—20. <https://doi.org/10.1080/0042098042000243138>
5. Sidenko, V. (2024). Challenges and opportunities for resilient economic development of Ukraine in the context of global transition. *Economy of Ukraine*, 1, 03—39. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.01.003>
[Сіденко, В. Р. (2024). Виклики і можливості для стійкого економічного розвитку України в контексті глобального транзиту. *Економіка України*, 1, 03—39].
6. Storonyanska, I., Nowakowska, A., Benovska, L., & Dub, A. (2022). Imbalances and risks of the regional development of Ukraine's economy under conditions of instability. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 8 (3), 81—97. <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.03.05>
7. Zaiats, T., Romaniuk, S., Kraievska, H., Diakonenko, O., & Sova, O. (2024). Priority areas for the formation of capable territorial communities in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 10 (1), 135—164. <https://doi.org/10.51599/are.2024.10.01.06>
[Заяць, Т., Романюк, С., Краєвська, Г., Дяконенко, О., & Сова, О. (2024). Пріоритетні напрями формування спроможних територіальних громад в Україні. *Agricultural and Resource Economics*, 10 (1), 135—164].
8. Seligman, M. E. P., & Maier, S. F. (1967). Failure to escape traumatic shock. *Journal of Experimental Psychology*, 74 (1), 1—9. <https://doi.org/10.1037/h0024514>
9. Seligman, M. E. P. (1975). *Helplessness: On Depression, Development, and Death*. San Francisco: W. H. Freeman.
10. Niederdeppe, J. et al. (2008). Public memory and public health: The role of narrative in reshaping meaning after social and environmental trauma. *Health Communication*, 23 (3), 315—326. <https://doi.org/10.1080/10410230802229738>
11. Liu, R., et al. (2017). Cumulative stress, social disadvantage, and health: Evidence from the Urban Heart Study. *Journal of Urban Health*, 94 (4), 584—598. <https://doi.org/10.1007/s11524-017-0171-8>

12. Stresing, S., Nöfer, J. R., & Willich, S. N. (2014). Public health in post-disaster contexts: A systematic review. *International Journal of Public Health*, 59 (5), 713—721. <https://doi.org/10.1007/s00038-014-0583-2>
13. Zhang, X., Yang, H., & Li, Y. (2020). Post-industrial city transition and health risk management: Evidence from mining areas in China. *Environmental Research*, 188, 109778. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2020.109778>
14. Tymchenko, O. I., Lynchak, O. V., & Polka, O. O. et al. (2015). Gene pool and health: natural and artificial selection among the population of Ukraine. Kyiv: State Institution «Marzиеiev Institute for Public Health of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine». [Тимченко, О. І., Линчак, О. В., & Полька, О. О. та ін. Генофонд і здоров'я: природний і штучний добір серед населення України. Київ: ДУ «Інститут гігієни та медичної екології ім. О. М. Марзєєва НАМН України»].
15. Pintér, L. (2019). Smart regeneration strategies in post-socialist cities. *Sustainability*, 11 (3), 854.
16. European Commission (2021). Smart urban regeneration: tools, technologies and participation. Horizon-2020: final report.
17. Mykytenko, V., & Chuprina, M. (2025). Polyvector scenario-forecasting model of reconstructive-spatial development of Ukraine in the post-war period. *Scientific Bulletin of the International Association of Scientists. Series: economics, management, security, technologies*, 4 (1). <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2025-4-1-1>
[Микитенко, В. В., Чуприна, М. О. (2025). Полівекторна сценарно-прогнозна модель реконструктивно-просторового розвитку України у повоєнному періоді. *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія: економіка, управління, безпека, технології*, 4 (1)].
18. Himmelfarb, A. (Ed.). (2023). Ukraine. Rapid Damage and Needs Assessment. February 2022 — February 2023. The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. Washington, DC, 132 p. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>
19. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released (2024). World Bank Group. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>
20. The World Bank in Ukraine. Ukraine remains resilient (2025). World Bank Group. <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview>

Стаття надійшла до редакції 10.05.2025

Victoriia Mykytenko, Dr. Sc. (Economics), Prof., Chief Researcher
Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
e-mail: vmikitenko@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8212-9777

Dmytro Mykytenko, Dr. Sc. (Medicine), Prof., Prof.
Academician Yuriy Bugai International Scientific and Technical University
02094, Ukraine, Kyiv, Khersonsky Lane, 3
e-mail: mikitenko@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4277-4592

Natalia Sheludko, Dr. Sc. (Economics), Prof., Chief Researcher
Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
e-mail: n.sheludko@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6936-3158

HYBRID MODEL OF SOCIO-ECONOMIC REHABILITATION OF MONOFUNCTIONAL CITIES

The purpose of this study is to develop a hybrid model for the socio-economic rehabilitation of monofunctional cities as a spatially adaptive tool for Ukraine's post-war recovery. The model integrates mechanisms of cognitive resocialization, social decompression, medical-genetic monitoring, mobile employment economy, and smart regeneration to address the syndrome of learned helplessness, reduce infrastructural pressure, and enhance the role of resource-based communities in shaping quality of life. The methodological framework combines systemic, scenario-based, cognitive-behavioral, and institutional approaches with the principles of regional decompression and reconstructive development. The study employs an interdisciplinary toolkit, including scenario modeling, cluster and spatial-geographic analysis, psychometric assessment of learned helplessness, logic-project modeling, equilibrium and financial-economic evaluations, as well as the estimation of infrastructure costs and natural resource adaptation. The empirical base consists of official socio-economic indicators, legislative documents, and case studies of post-industrial city transformations in countries that have experienced prolonged crises.

The scientific novelty lies in the construction of a hybrid model of spatial rehabilitation that combines scenario-based mechanisms of social decompression, rotational labor mobility, cognitive resocialization, and financial planning tailored to the specificities of seven typologized post-war macro-regional zones in Ukraine. The study proposes a scenario-programmatic approach to financing rehabilitation processes, incorporating differentiated indicators of the socio-ecological-economic conditions of territories, the extent of war-related destruction, and their recovery potential. The findings provide a methodological foundation for designing spatial rehabilitation strategies grounded in the principles of spatial development, reconstructive justice, fiscal efficiency, multilevel coordination, and cognitive empowerment in the context of post-crisis recovery.

Keywords: hybrid model of socio-economic rehabilitation, monofunctional cities, reconstructive spatial development, social decompression, acquired helplessness syndrome, post-war recovery, macro-regional zones of Ukraine.